

GÖRBÜLŐ IDŐBEN

Kezdetben volt a feltétlen tisztelet. Már mint Csorba Győző iránt. Amikor 1968-ban Szederkényi Ervin jóvoltából, főállásom mellett szerződésesként bekerültem a *Jelenkor* szerkesztő bizottságába, bár szerény tiszteletdíjaimért jószerével kézirat-lektorálást végeztem, de ott ülhettem a havi egyszeri, kedd esténként tartott szerkesztőségi összejöveteleken. Ami valójában jóízű dumákat rejtett, ki-ki alapon szervírozott némi hideg harapnivaló és tisztességes borok kíséretében. A „szeánszokon” gyakorta megjelent Csorba Győző is, mert Szederkényi Ervin diplomáciai érzékkel, irodalomtörténeti judíciummal és őszinte emberi nyitottsággal mindig meginvitálta, hogy a formális titullussal akkor a folyóirathoz nem kötődő költő egyéniségével, szellemiségével részt vegyen az újraépítkező lap karakterének formálásában. Csorba Győző visszafogottan, tudását nem fitogtatva mondta el véleményét kényes kérdésekről is. Mindent tudott Pécsről s a legendáriumáról. Az utóbbi legalább olyan fontos a vonzerő fenntartásában, mint egy város anyagi feltételei, intézményi szerkezete. A külső szemlélőnek talán szigorúan szép férfiarc nemegyszer majdnem könnyezve elfúlt a nevetéstől, ha fura figuráról vagy irodalmi ugratásokról mesélt, amelyeket jobbára a városból eltávozott generáció olyan tagjai „koreografáltak”, mint Szántó Tibor s főként Galsai Pongrác. Meg kell hagyni, később Lázár Ervinéknek is voltak „szíporkáik”...

„Szerkesztőgyakornokságom” iránti – jobb kifejezés híján – semleges udvariassága akkor oldódott, amikor többször is interjút készítettem vele későbbi kenyéradó lapomnak, a *Dunántúli Naplónak*. Aztán elkövetkezett a „beavatás” is, amikor felajánlotta a per-tut. A közvetlenebb viszony dokumentuma az 1970-es *A lélek évszakai* című válogatott kötetébe írt ajánlása: „Marafkó Lacinak, fiatal költőbarátomnak szeretettel ajánlom.” Merthogy akkor jómagam még költői ambíciókat is tápláltam. Az induláskori tisztelet természetesen mindvégig megmaradt bennem, sok más érzéssel gazdagodva.

Az utóbbi kötet adta az alkalmat, hogy 1970-ben Csorba Győzőt köszöntve az ifjúkori barát, Weöres Sándor is megjelent Pécssett feleségével, Károlyi Amyval. A közös esten s a tanárképző főiskolai beszélgetésen elhangzott több olyan gondolat, amelyet érdemes felidézni. Weöres Sándor: „Most, amikor mindketten túl vagyunk az ötvenedik éven, oeuvre-jéről egészen bizonyos, hogy a magyar irodalom nagy kincse marad. /.../ Nem dinamikus, hanem statikus erő rejlik benne.” Feltettem egy kérdést a három költőnek: „Minden szuverén költői világ mögött meghatározott költői magatartás rejtőzik. Hogyan érzik, csak az lehetett az egyetlen magatartásforma, amit választottak?” Weöres Sándor felvillanyozva rögtön magához ragadta a szót: „Minden lehetett volna másképpen is. Furcsa dolog, hogy a lehetőség mennyire polifon, de a megvalósulás homofon. Lehetett volna ezerféleképpen, de csak egy tudott bekövetkezni”. Csorba Győző: „Emberi magatartásformát mondanék, mert az ember nem okvetlenül jószántából és tetszése szerint választ, s a legkülönbözőbb tényezők, külsők és belsők determinálják. Ha az ember ezeket a tényezőket nem ismeri fel, előfordulhat, hogy tudat alatt azt hiszi, hogy egy másikat is választhatott volna, mert elméletileg a rendelkezésére állott, de a valóságban a különféle variációs formák közül az az egy adatott meg neki”. Károlyi Amy: „Hogy milyen sorsa lesz, az alkatilag törvényszerű. Vannak határhelyzetek, amikor választani lehet, amikor kívülről van felajánlva a sors alakulása. S ezt a véletlen szabja meg”.

1975 őszén váltam meg Pécestől. A fővárosi újraaklimatizálódás eléggé igénybe vett, de születésnapjáról nem feledkeztem meg. Erre jött kézzel írt válasza:

Pécs, 76. nov. 6.

Kedves Laci,

jölesett, hogy gondoltál rám. Köszönöm jókívánságaidat. Nem öröm 60 évesnek lenni, de mit csináljon az ember.

Valóban megleptél „titkoddal”. Sajnálom, hogy abbahagytál. Szederkényi Ervin ugyanis még mindig az „elkezdés” stádiumában van, s így esek majd két szék között a pad alá.

Nem írtál arról, hogyan érzed magad, mit csinálsz. Az *És paródia-pályázatán* ugyan olvastalak, de ezen kívül alig tudok rólad valamit.

Talán valamikor sikerül találkozoznunk. [...]

A levélben említett titok magyarázatául jócskán vissza kell nyúlni a pécsi időszakba. A napilapos, állandó feladatkénszer, majd az egyetemi lap, az általam elindított *Universitas* szerteágazó szervezési munkái mellett és mögött szerettem volna romolhatatlan értékekhez is kötni, így először arra gondoltam, hogy Csorba Győzőről kellene kisonmonográfiát írni. Nem beszéltem neki a tervemről, bár az anyagot gyűjteni kezdtem. Menet közben – talán bocsánatos bűn – Weöres izgató szellemi univerzuma ragadott meg, s úgy véltem, a meghatározó pécsi évtizedét (1933–43) kellene feldolgoznom. S hogy külső tényező (határidő) is figyelmeztessen a rendszeres kutakodásra, a doktori disszertáció tűnt a megvalósítás alkalmas formájának. Az anyaggyűjtés – itt nem részletezhető munkahelyi lekötöttség s egyéb okok miatt – csak a költő pécsi évtizedének külső körülményeire korlátozódott, miközben nem tudtam eleget tenni az ELTE-n a kijelölt témavezetőmnél, Kardos Tibor professzornál, Weöres ifjúkori pécsi barátjánál az időarányos konzultációs, részfeladat-teljesítési követelményeknek.

Tehát a születésnapra köszöntő levelemben kottyantathattam ki a titkot, az eredeti kutatási szándékot. S nekem pedig akkor derült ki, hogy Szederkényi Ervinnek szándékában áll Csorbáról nagyobb munkát írni.

A Weöres Sándor pécsi évtizede (Életrajzi vázlat) című dolgozatrész végül a volt egyetemi professzorom, Király István szerkesztette *Irodalomtörténet* 1977/2. számában jelent meg. A különnyomattól küldtem Csorba Győzőnek is, erre jött a kézzel írt válasza:

Pécs, 77. nov. 11.

Kedves Laci,

köszönöm a Weöres-írást. Jó, megbízható dokumentum. S hogy mennyire hasznos is, mutatja: máris akadnak tisztázatlan pontok W. S. életében. Bár azt hiszem, ezeket nem szabad úgy hagynunk, ha a költő még él és megkérdendhető.

Gondolok itt W. S. egyetemi beiratkozására, melyről a lábjegyzetben úgy beszélsz, hogy „az adatok itt ellentmondóak”.

Fülepről beszélvén betegségét említed nehéz természete okául. Mi volt ez a betegsége? Nem lehetett súlyos, ha több mint nyolcvan évesen halt meg. Személyesen is ismertem, én semmiféle betegséget nem észleltem nála.

Blaskovich Iván *nem* alispán, hanem főispán volt.

Bajcsa András felesége, Hanna (nem kell idézőjelbe tenni!) W. S. unokatestvére volt és van, Blaskovich Iván leánya.

„A vers születése” nem a Pannonia különszámaként jelent meg, hanem a Pannonia egyik számában, majd utána doktori disszertációként 1939-ben.

Jó lenne, ha dolgozatodat továbbírnád. Most még lehet találni adatközlőket. Akár a Bpen élő Kopányi Györgyöt (Rádió, Dramaturgiai Osztály), András Endrét (Bp. Beloiannis u. 6. [/?]), akár a pécsieket.

*Hogy vagy különben?
Itt semmi újság. Élünk.
Baráti üdvözléssel: Csorba Győző*

A *Magyar Nemzet*nél, ahova 1981-ben kerültem, 1986 kora nyarán – miután politikai meg-
orrolás után leváltották az irodalmi szerkesztőt, Berkes Erzsébetet – olvasószerkesztői
munkám mellett körülbelül egy évig rám bízta az irodalmi oldalak gondozását is.
Természetesen Csorba Győzőtől is rendre kértem kéziratot, többször küldött is.

*Kedves Laci, küldök végre valamit. Alig írok, nem érzem jól magam. Jókívánságaidat köszönöm.
Berkes Erzsinek kézsókom.*

Öllelek:

Pécs, 86. nov. 6. Csorba Győző

Hetvenedik születésnapját a lap november 21-i számában a *Drága barátom* című verse és
Kabdebó Lóránt cikkének közlésével ünnepeltük. Korábban, november 12-én az ifjabb
generációbeli Kelemen Lajos tisztelgett előtte (*Folyamat [A 70 éves Csorba Győzőnek]*).

1987-ben – némi alkotói nyugalmat remélve – ajánlást kértem tőle a Soros-ösztöndíj
elnyeréséhez, mert egy összegző regényt szerettem volna tető alá hozni. „Kívánom, hogy
szerencséd legyen” – írta az ajánlás melletti levelében. Rajta kívül még egy Kossuth-díjas
ajánlóm volt, de az ösztöndíjat végül is nem kaptam meg. A regény (*Időprés*) a gyakran
napi 12-16 órás ügyeletekkel járó szerkesztőségi munka mellett készülgetett, s csak 1995-
ben jelent meg.

Csorba Győző 1987-ben műfordítói tevékenységéért Áprily-díjat kapott.

Az alkalom eszembe juttatta, hogy Pécsen 1971 októberében látogatást tett Jevtusenko
és Alekszandr Mezsirov, akinek *Búcsú a hótól* című verseskötetét teljes egészében Csorba
fordította. Több vers eredetijének és nyersfordításának értelmezésében jómagam, aki
orosz szakos is voltam, némi segítséget nyújthattam neki. Mezsirovot évekkel korábban
egy költőtálalkozón ismertem meg, s a rokonlelkek a nyelvi nehézségek ellenére összebarát-
koztak. Egészen megható volt, amikor a *Jelenkor* szerkesztőségi szobájában a két költő
kezet fogott, nem szóltak egymáshoz, de a tekintet, a testbeszéd mély egymásra hangolt-
ságról tanúskodott. (Talán nem lényegtelen apróság: a kevés beszédű Mezsirov rendkívü-
li módon dadogott, valószínűleg valamilyen korai trauma következtében.) S azokban az
időkben nem közömbös Jevtusenko zárszava a két vendég tanárképző főiskolai estjén,
amelyről a *Dunántúli Naplót* tudósítottam, és az első mondatot főtárgyban hozta a lap:
„Neveljék sok sikerrel nagy nemzetüket. Igen, nagy nemzetüket, mert kis nemzetek nin-
csenek, csak kis emberek vannak.”

Csorba személyesen tervezte átvenni Budapesten a műfordítói elismerést. Mivel tud-
tam, hogy a fővárosban eléggé idegenül mozog, a közlekedés, a nyüzsgés és az ismeretlen
környezet lelkileg megviseli, felajánlottam, hogy kalauzolom a városban, elkísérem a
Szovjet Irodalom szerkesztőségébe is. Ez volt az utolsó személyes találkozásunk. Leveleket,
főként kéziratüggyben, még többször váltottunk.

Kedves Laci,

itt küldök egy kéziratot. Remélem, megfelel. Köszönöm, hogy gondoltatok rám.

*Berkes Erzsikének kézsókom küldöm, Téged baráti szeretettel köszöntelek, s kívánok mindket-
tőtöknek szép karácsonyt és boldogabb újévet, mint amilyen lesz*

Pécs, 90. dec. 8.

Csorba Győző

Figyelme az egészsége meggyengülésével sem lankadt. 1991-ben megjelent esszékönyvecskémre válaszolta:

Kedves Laci,

köszönöm szépen ajándékodat, a szellemes című „Az utókor inspektorá”-t. Nagy élvezettel olvastam, mert a többnyire rövid kis írások érdekesen, jól vannak megírva, s a könyv tematikája roppant változatos.

Egy-egy írásod különösképpen megfogja az olvasót: valósággal izgalmas.

Dicséretes a könyvben a megírás könnyedsége, a természetes stílus. Szeretném a könyvből kiemelni, hogy némely írásod bizonyára nagy utánjárást, sőt kutatást igényelt, de az olvasó ezt alig veszi észre.

Különösen köszönöm azt, hogy rólam is írtál, s hogy Weöres Sándorék olyan előkelő módon szerepelnek a könyvben. S itt még azt is szeretném hangsúlyozni, hogy milyen kitűnő érzékkel rajzoltad meg a köznapi Weöres Sándort.

Hogy vagy? Én gyöngén. A szó elsődleges értelmében „esendő”, s ehhez járul még, hogy szinte állandóan szédülök. Megöregedtem...

Könyvedhez gratulálók; további jó munkát kívánok

Pécs, 1991. április 31.

a régi barátsággal

Csorba Győző

Ui.: Kézze! nehéz lett volna megírnom ezt a néhány sort is, ezért kértem Nejemtől, hogy szedje elő a gépet. Cs. Gy.

Megrendítő, szinte búcsúzásnak beillő mondatok – kötetcíméből elorozva – a „görbülő időbe” záruló költőtől. A személyes kiszolgáltatottság fájdalma akkor is szívbe markoló, ha költészetében mindez már előbb a felülemelkedés egyetemes dimenziójába jutott. Ahogy már az *Ocsúdó években* megfogalmazta: „E vers se más: csata az elmúlással!”

Pás, 76. nov. 6.

Kedves Laci,

Ísterekt, by gondoltél van. Köösöm
jövönapaidat. Nem ööm 60 évemet lemmi,
de mit imaljon a emekt.

Valóban megkeptél „tillkoddal”. Sajná-
tom, by abtrahoval. Fiedeslégi Évöm, nyamir
még mindig a „elrendés” stadiumában van,
s by ocl majd lét het börtöl a pad alá.

Nem ístél arról, byan érezt megad,
mit imalék. A E’ paródia - páfáretán
nyam olvostalal, de emm kóvöl alig tudt
vólat velarint.

Talan valamikor ikóvöl találkoz-
munk.

Köösöm jövönapaidat ismellekén,
Felicijednek hévöböm, Fiadunk ünöröletem
ünödöm, basóli heróttel:

Csorba Győző

Kedves Laci,

Köszönöm szépen ajándékodat, a szellemes című "Az utókor inspektorá-t. Nagy élvezettel olvastam, mert a többnyire rövid kis írások érdekesen, jó vannak megírva, s a könyv tematikája roppant változatos.

Egy-egy írásod különösképpen megfogja az olvasót: valóság-gal izgalmas.

Dicséretes a könyvben a megírás könnyedsége, a természetes stílus. Szeretném a könyvből kiemelni, hogy némely írásod bizonyára nagy utánjárást, sőt kutatást igényelt, de az olvasó ezt alig veszi észre.

Különösen köszönöm azt, hogy rólam is irtál, s hogy Weöres Sándorék olyan előkelő módon szerepelnek a könyvben. S itt még azt is szeretném hangsúlyozni, hogy milyen kitűnő érzékkel rajzoltad meg a köznapi Weöres Sándort.

Hogy vagy? Én gyöngén. A szó elsődleges értelmében "esendő", s ehhez járul még, hogy szinte állandóan szédülök. Megöregedtem...

Könyvedhez gratulálok; további jó munkát kívánok

a régi barátsággal:

Pécs, 1991.április 31.

Ui.Kézzel nehéz lett volna megírnom ezt a néhány sort is, ezért kértem Nejemtől, hogy szedje elő a gépet.

Cs.h.

Csorba Győző

Csorba Győző levele (1991. április 31.)